

ZPRÁVY

Zemřel profesor Jaroslav Vaculík (27. února 1947–5. května 2021)

V květnu letošního roku jsme se dozvěděli o nečekaném úmrtí prof. PhDr. Jaroslava Vaculíka, CSc. Historika s obdivuhodným profesním životopisem a publikační činností. Na Jaroslava Vaculíka bylo vzpomínáno při různých příležitostech, a to také na stránkách tohoto časopisu (jehož vedoucím redaktorem po dlouhá léta byl), shrnuta byla také jeho publikační činnost.¹ Nechci na tomto místě opakovat detailně již publikované informace. Pokusím se proto o stručné přiblížení života a vědecké kariéry Jaroslava Vaculíka a připojím několik svých vzpomínek na tuto osobnost.

Jaroslav Vaculík se narodil 27. února 1947 ve Velkých Losinách jako jediný syn poštmistrovi z Frankštátu (dnes Nový Malín) poblíž Šumperka Jaroslavu Vaculíkovi (narozen v roce 1907 v Hulíně) a jeho ženě Marii Vaculíkové, rozené Hájkové (narozena v roce 1907 na Skále, dnes Skála, část města Chrast u Chrudimi), která pracovala na berním úřadě v Opavě, v cukrárně v Kroměříži, později jako pracovnice na poště v Novém Malíně. Oba rodiče byli členy Československé strany národně socialistické.

Dětství a mládí prožil Jaroslav Vaculík právě v Novém Malíně (obec nese tento název právě od roku 1947, kdy byla přejmenována na počest obce Český Malín na Volyni vypálené v roce 1943 nacisty) v domku u železniční trati. Jednalo se o původně převážně německou obec, jejíž německé obyvatelstvo bylo po válce z větší části odsunuto a obec byla osídlena Čechy, včetně rodičů Jaroslava Vaculíka. V obci se usídlilo také asi 150 volyňských Čechů, což do značné míry předurčilo budoucí vědecký zájem vzpomínané osobnosti. Do své rodné obce se prof. Vaculík později vracel jako host tryzny k počtě obětem zmíněné vypálené obce.

V letech 1953–1962 absolvoval povinné vzdělávání, když vychodil tzv. osmiletou střední školu (OSS), resp. od roku 1960 základní devítiletou školu (ZDŠ) v Novém Malíně. Dále pokračoval ve studiu na střední všeobecně vzdělávací škole (SVVŠ) v Šumperku (gymnázia v té době neexistovala), která v té době trvala tři roky (1962–1965). Absolvoval zde matematicko-fyzikální větev této školy s povinným anglickým jazykem. Studium zakončil maturitou v roce 1965, když maturoval z českého a ruského jazyka, matematiky a dějepisu (který si zvolil jako volitelný předmět).

¹ MIHOLA, J.: *Jaroslav Vaculík šedesátiletý*. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd, 22, 2007, s. 195–218; Týž: *Hérodotos volyňských Čechů. K jubileu Jaroslava Vaculíka*. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd, 26, 2012, č. 2, s. 3–38; VACULÍK, J.: *Dvakrát na katedře dějepisu Pdf MU*. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd, 31, 2017, č. 1, s. 133–145; Týž: *Poznámky k mému původu*. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd, 31, 2017, č. 1, s. 146–148; KRATOCHVÍL, L.: *Bibliografie Jaroslava Vaculíka za léta 2012–2016*. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd, 31, 2017, č. 1, s. 152–158.

Jaroslav Vaculík se chtěl stát učitelem. Měl proto v plánu dále pokračovat ve studiu oboru historie – český jazyk na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, kam ale nebyl přijat. Nastoupil proto bez kvalifikace na místo učitele 2. stupně v obci Červená Voda na Jeseníku. Strávil zde ale pouze měsíc září, protože byl přijat na Pedagogickou fakultu Univerzity Palackého v Olomouci na nenaplněný obor dějepis – ruský jazyk. Zde na něj měl vliv mimo jiné prof. Miloslav Trapl, vedoucí katedry dějepisu. Ve své diplomové práci (vedoucím byl dr. Josef Špičák) se věnoval ohlasu občanské války v Rusku v českých levicových novinách *Sociální demokrat*. Aby posílil svoje jazykové kompetence, absolvoval v průběhu studia prázdninový kurz v Rostově Velikém v tehdejší Sovětské svazu. Součástí vysokoškolské přípravy mužů byla v této době také vojenská příprava (probíhala jeden den v týdnu na vojenské katedře, J. Vaculík absolvoval specializaci zdravotnická příprava). V průběhu vysokoškolského studia prožil také období tzv. Pražského jara i okupaci našeho státu vojsky Varšavské smlouvy. Studium zakončil státními závěrečnými zkouškami (1969) a obhajobou diplomové práce (1970).

V roce 1969 nastoupil jako učitel na ZDŠ v Sobotíně, poblíž svého rodiště. Jeho působení bylo v letech 1970–1971 přerušeno odchodem na základní vojenskou službu (příjímač v Žilině, vojenský útvar v rámci zdravotnické poddůstojnické školy ve Bzenci, kde vyučoval hygienu). Ve škole v Sobotíně zažil počínající období normalizace. V roce 1972 vstoupil jako kandidát do KSČ v Novém Malíně, což později zdůvodňoval mimo jiné potřebou odstranění kádrového stropu pro další profesní růst.

Na počátku roku 1973 se zúčastnil konkurzu na místo odborného asistenta pro obor nových a nejnovějších světových dějin na katedře dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně (nynější Masarykova univerzita). Jaroslavu Vaculíkovi se podařilo toto místo získat. Od 1. září 1973 tak nastoupil jako univerzitní odborný asistent, pověřen byl výukou obecných dějin novověku a doby nejnovější. Podílel se také na organizování exkurzí katedry. Ve své vědecké činnosti se zaměřil na reemigraci volyňských Čechů na severní Moravu, které se věnoval ve své rigorózní práci (obhájena v roce 1976 na FF UJEP v Brně). Aktivně se podílel na činnosti katedry, např. na pořádání celé řady konferencí. Nevyhýbal se zastávání různých politických funkcí (např. v rámci Socialistického svazu mládeže, kde se stal předsedou celouniverzitní organizace – celoškolského výboru SSM, s čímž bylo spojeno členství v mnoha dalších celouniverzitních orgánech a možnost cestovat do zahraničí na družební univerzity).

V roce 1979 byl přijat do externí aspirantury na FF UJEP. Ve své disertační práci se pod vedením prof. Františka Jordána a po jeho smrti prof. Čerešňáka (školitelé) věnoval reemigraci a usídlování volyňských Čechů v pohraničí českých zemí v letech 1945–1948. Práci obhájil v roce 1984 a získal tak titul kandidáta věd (CSc.).

Od roku 1977 vstoupila v platnost jednotná příprava učitelů pro 5.–12. ročník, což s sebou přineslo proces integrace oborů na univerzitě. Studium dějepisu mělo být nadále soustředěno na filozofické fakultě. Na pedagogické fakultě tak byli ponecháni pouze pracovníci, kteří odpovídali profilu budoucí katedry didaktiky dějepisu a regionálních dějin. Jaroslav Vaculík byl v roce 1982 přesunut do kabinetu občanské výchovy na téže fakultě, kde přednášel především světové dějiny 19. a 20. století a dějiny mezinárodního dělnického hnutí, také na tomto působišti se podílel na pořádání odborných exkurzí. Toto pracoviště bylo společně s dalšími převedeno na celouniverzitní Ústav marxismu-leninismu (ÚML). Pedagogicky přitom pracovníci tohoto kabinetu nadále působili na pedagogické fakultě. V této době působil J. Vaculík jako předseda fakulturního a posléze celoškolského výboru Svazu československo-sovětského přátelství (SČSP). Byl také členem školské a kulturní komise KNV. Vědeckovýzkumně se i nadále soustředil zejména na historii volyňských Čechů včetně rozsáhlých výzkumů v zahraničních archivech a knihovnách, účastnil se řady domácích i zahraničních konferencí. Zaměřil se také na další kariérní růst v po-

době dosažení habilitace. Proto absolvoval půlroční odbornou stáž na Lomonosově univerzitě v Moskvě (1984–1985) a roční politickou stáž v redakci *Rovnosti* (1985–1986). Docentem pro obor československé dějiny byl na návrh Filozofické fakulty UJEP jmenován v roce 1986.

V roce 1990 došlo k obnovení katedry historie, kam se navrátil také doc. Vaculík, který působil jako zástupce vedoucího katedry. I nadále vypomáhal také na katedře občanské výchovy. V roce 2000 se stal vedoucím katedry historie. Tuto pozici zastával do roku 2016. V roce 2002 byl opětovně jmenován docentem, když se habilitoval na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. V roce 2008 obdržel z rukou prezidenta republiky dekret o jmenování profesorem v oboru historie, a to na návrh Univerzity Palackého v Olomouci.

V letech 2008–2018 katedra historie garantovala studium oborů pedagogické asistentství a učitelství křesťanské výchovy pro základní školy, na jejichž vzniku se výrazně podílel. Jaroslav Vaculík působil jako školitel doktorandů v oboru pedagogika, přičemž autor této zprávy byl jedním z nich. Vedl také více než 100 závěrečných diplomových prací a značný počet bakalářských závěrečných prací. Některé z nich se dočkaly publikování. Zapojoval se do celé řady vědeckých projektů, stál u pořádání dlouhé řady historických i didaktických mezinárodních konferencí. Vystoupil na celé řadě konferencí včetně těch zahraničních. Vědecky se zabýval i nadále zejména dějinami volyňských Čechů, přičemž výstupem byla nejen trilogie chronologicky uspořádaných publikací na toto téma. Věnoval se také historii dalších krajanů v zahraničí a jejich reemigraci a repatriaci. Spoluorganizoval celou řadu přednášek významných hostů katedry historie a seminářů pro učitele dějepisu. Působil jako člen Akademického senátu Pedagogické fakulty univerzity, přičemž zastával také funkci jeho předsedy. Byl také členem „velkého“ Akademického senátu Masarykovy univerzity, členem kolegia děkana a vědecké rady fakulty a univerzity. Fakultu zastupoval v Radě vysokých škol, byl předsedou Fondu rozvoje vysokých škol. Po dlouhá léta působil jako člen a později také předseda celostátní poroty soutěže středoškolské odborné činnosti (SOČ) v oboru historie i jako člen a předseda poroty vysokoškolské celostátní soutěže v oboru historie (SVOČ). Byl vedoucím práce Jana Kopeckého, který v této soutěži v roce 2019 zvítězil. Působil v panelu Grantové agentury České republiky. Jaroslav Vaculík stál u zrodu tradice tzv. Česko-polských (případně Polsko-českých) historických a pedagogických dní, které se střídavě konají v Brně a Wrocławu. Stál také u zrodu časopisu *Czech-polish historical and pedagogical journal*, jehož byl vedoucím redaktorem. Stejnou pozici vykonával v případě časopisu, který právě čtete – *Sborníku prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd*. Byl členem redakčních rad dalších odborných časopisů.

Jaroslav Vaculík se zasloužil o navázání kontaktů s dalšími zahraničními institucemi, např. krajským spolkem rakouských Čechů. Byl zapojen do řady grantových projektů, jejichž výstupy byla řada publikací. Celkově jeho bibliografie čítá na dvě desítky knih a tři stovky vědeckých studií. Z nich připomeňme například monografii *České menšiny v Evropě a ve světě* (2009). Je autorem řady učebních skript a dalších textů. Jeho práce se dočkaly značných ohlasů doma i v zahraničí. Profesor Vaculík obdržel za svoji práci řadu ocenění – Cenu předsedy GA ČR (2006), Cenu rektora MU (2002 a 2004), Cenu děkana PdF MU (2008, 2010), Cenu Českého svazu bojovníků za svobodu (2004), Pamětní medaili Československé obce legionářské (2005), Cenu Rudolfa Medka (2018) či Cenu Jihomoravského kraje (2019).

Jaroslav Vaculík se plně oddal práci historika a pedagoga. Neoženil se, zůstal bezdětný. Profesor Vaculík zemřel 5. května 2021 ve věku 74 let. Ještě v tento den přitom vyučoval svoje studenty na pedagogické fakultě. Jeho život lze považovat za naplněný, za svůj hlavní úkol považoval pedagogickou činnost.

Miroslav Jireček

Několik vzpomínek na profesora Jaroslava Vaculíka

Rád bych na památku prof. Vaculíka připojil také několik osobních vzpomínek a připomněl také jeho stránku neprofesní, lidskou. A to, poněkud netypicky, zejména z pohledu jeho studenta. Na půdu Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně jsem vstoupil poprvé v roce 2004 jako student (bakalářského, poté magisterského studia) pedagogického asistentství a posléze učitelství dějepisu a občanské výchovy. S profesorem Vaculíkem jsem se potkával jakožto s vyučujícím světových dějin 19. a 20. století a řady rozličných výběrových předmětů, které jsem si u něj rád zapisoval. Profesor Vaculík byl v té době vedoucím katedry historie, zastával také řadu dalších významných funkcí (viz výše). Byl osobou s přirozenou nezpochybnitelnou autoritou. Ta byla založena nejen na jeho postavení, ale také na jeho reprezentativní vizáži (studenty byl někdy označován jako „český Richard Gere“) a zejména nezpochybnitelném přehledu a orientaci ve svém oboru. Stejně jako další studenti z tohoto období vzpomínám na jeho averzi k neumístění bund a kabátů na věšáky v učebně (se známou poznámkou: „fakulta zavedla takové zařízení...“) a zejména jeho geografické vložky v rámci seminářů jím vyučovaných předmětů, kdy postupně vyvolával všechny zúčastněné, kteří měli na historických mapách vyhledávat požadované regiony a města. U méně „zdatných“ jedinců vyvolávaly tyto „zeměpisné chvilky“ pocity strachu a napětí, leč z mého pohledu je i zpětně považuji za užitečné. Budu si také pamatovat na podobu zkoušek, kdy profesor Vaculík oznámil pro zkoušení jeden čas ve své oblíbené pondělí (což byl den, který měl vždy vyhrazen pro práci na fakultě) a poté až do pozdních večerních hodin postupně zkoušel plnou chodbu studentů (dnes by tento způsob zřejmě neprošel, měl ale určité kouzlo napětí a „starých časů“). Zajímavostí bylo, že profesor Vaculík většinou studentům tykal, studentkám vykal.

Zde by mé vzpomínky zřejmě skončily, nebýt toho, že jsem se rozhodl absolvovat na Pedagogické fakultě doktorské studium v oboru Pedagogika. Oslovil jsem nejprve odborníky z tehdejšího Centra pedagogického výzkumu (dnes Institut výzkumu školního vzdělávání), se kterými jsem konzultoval možné téma disertační práce, a právě volba tématu mě přivedla na katedru historie, kde se stal mým školitelem právě prof. Vaculík. Zde je potřeba fěrově konstatovat, že o tom rozhodl zejména titul pana profesora, nikoli jeho přehled v oboru pedagogika. Leč nikdy jsem tohoto vývoje událostí nelitoval, dostal jsem se jako doktorand na své vysněné pracoviště a čekala mě možnost velmi intenzivně poznat práci akademika, historika a mimoděk také osobnost prof. Vaculíka. Hned po mém nástupu jsem totiž, na rozdíl od všech ostatních doktorandů, kteří sdíleli společnou vlastní pracovnu, začal sdílet pracovnu s prof. Vaculíkem. Zde jsem strávil intenzivních, náročných, ale zároveň krásných pět let. Pan profesor se mě rozhodně neostýchal využít po stránce asistentké – kromě samotné výuky mě pravidelně na stole čekala práce mající podobu seřazených písemností označených v pravém horním rohu mým jménem (brzy jsem se stal jedním z „největších odborníků“ na přepis těžko čitelného rukopisu pana profesora). Nutno říci, že v té době jsem to vnímal někdy možná poněkud úkorně, jako trochu „brzdny efekt“ pro svoji vlastní kariéru. Na druhou stranu to byla opravdová škola – možnost nahlédnout do oboru, učit se systematickosti, diskutovat věci, které ostatní doktorandy míjejí. Brzy se mi snad podařilo získat svoji práci důvěru profesora Vaculíka a naše společné trávení času v jedné pracovně se stalo příjemným. Poznal jsem, že jde o člověka s velkým, i když snad trochu specifickým, smyslem pro humor. Panu profesorovi často a ochotně pomáhal v té době technik katedry Mgr. Lukáš Kratochvíl, který také velmi přispěl k atmosféře v naší pracovně, kam byl často pracovně povoláván. Za těch pět let mám na profesora Vaculíka nespočet vzpomínek – myslím, že již nikdy neuvařím jedné osobě tolik silné turecké kávy, vzpomínám na jeho styl práce, kdy veškerou

literaturu, kterou četl, podtrhával „na věčné časy“ černou fixou (na stopy této činnosti budou na fakultě narážet ještě další generace), na to, jak bylo třeba průběžně ukládat práci na počítači, protože vždy hrozilo, že profesor Vaculík v nějakém mezičase neúmyslně zavře rozdělanou práci a bude ji třeba začít od začátku. Vzpomínám na práci nad otevřenou lahví vína, nad potřebou přesně dodržovat termíny – např. večerní silvestrovskou práci nad různými texty tak, abych stihl půlnoční termín odevzdání. Jaroslav Vaculík spojoval pedantnost úředníka s odborností historika, přičemž výsledkem byla jeho obdivuhodná publikační činnost.

Ještě před skončením doktorského studia jsem nastoupil jako kastelán a vedoucí Památníku Mohyla míru do Muzea Brněnska, p. o. Naše cesty se až na krátké přátelské návštěvy na několik let rozešly. V roce 2017 jsem se poté vrátil na katedru historie jako odborný asistent. Stali se z nás kolegové, což mi zní vlastně až trochu drze, nepatřičně. Zde musím uvést, že mi velmi pomohla podpora profesora Vaculíka, kterou mi vyjadřoval při různých příležitostech. Budu si z této doby pamatovat na práci na časopise, který právě pročítáte, kde jsme se potkali ve funkci vedoucího a výkonného redaktora. Rád budu vzpomínat na společnou účast v komisích u státních závěrečných zkoušek, které pan profesor doplňoval svým známým poklepáním na na stole položené hodinky, čímž značil, že čas již uplynul. Nezapomenu na cesty na konference v jednom automobilu a rozmluvy, které jsme absolvovali. Na jeho vůli vrátit se zpět na pracoviště po těžké prodělané nemoci a jeho až zázračnou rekonvalescenci. Na poslední setkání, kdy byla stále patrná jeho touha pracovat. Vážený pane profesore, děkuji za vše, nikdy nezapomenu. Requiescat in pace.

Miroslav Jireček

*Prof. Jaroslav Vaculík (uprostřed) v roce 2009 při zahájení konference.
Na levé straně doc. Jaroslav Šebek, napravo brněnský biskup Mons. ThLic. Vojtěch Cíkrle.
Foto: Jiří Mihola.*

Prof. Vaculík přednáší na semináři pro učitele (rok 2006). Foto: Jiří Mihola.

Prof. Jaroslav Vaculík (druhý zprava) s kolegy z katedry historie Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity (2020). Foto: Jiří Mihola.

Konference a diskusní seminář *Vzdělání pro budoucnost.* Humanitní a společenské vědy a výzvy občanství ve 21. století

Současná společnost prochází dynamickým vývojem, na který musí reagovat také oblast školství, humanitní předměty nevyjímaje. I je provází řada postupně se vynořujících problémů, které si žádají svoje řešení. Aktuálně sem zcela jistě náleží problematika distanční, potažmo hybridní výuky v době epidemie nemoci covid-19. Průběžně je diskutována problematika aktualizace rámcových vzdělávacích programů, jejichž revize je připravována. Nejen v souvislosti s diskuzemi o časových dotacích jednotlivých oborů v rámci kurikula probíhají obecné polemiky o významu sociálně-vědního a humanitního vzdělávání. Potřeba diskutovat (nejen) tyto problémy vedla tři katedry Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, konkrétně katedry historie, občanské výchovy a sociální pedagogiky, k uspořádání odborné konference a diskusního semináře nazvaných *Vzdělání pro budoucnost* s podtitulem *Humanitní a společenské vědy a výzvy občanství ve 21. století*. Akce proběhla 22.–23. září 2021 právě v prostorách Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Po roce a půl trvání pandemie se jednalo o vzácnou příležitost sejít se prezenčně, nikoli pouze v online prostoru. Na konferenci a seminář byli zváni nejen výzkumníci působící ve zmíněných oborech, ale také pedagogové z různých typů škol. Akce si kladla za cíl reagovat na aktuální dění v nastavování vzdělávacích procesů a jejich priorit nejen v České republice, ale také v mezinárodním kontextu. Ambicí bylo poskytnout prostor pro odbornou diskuzi o metodických, technologických i obsahových možnostech výuky. Konference se konala pod záštitou MŠMT ČR. Záštitu nad konferencí přebrali také I. náměstek primátorky Statutárního města Brna Mgr. Petr Hladík (s oborem školství v gesci) a hejtmán Jiho-moravského kraje Mgr. Jan Grolich.

Konferenci zahájil děkan Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity doc. Jiří Němec. Úvodní referáty přednesli zástupci domácí fakulty. Prof. Tomáš Janík z Institutu výzkumu školního vzdělávání se věnoval vývoji české vzdělávací politiky v uplynulých třech desetiletích, poukázal na různé vlivy vstupující do tohoto procesu, tuto komplikovanou cestu obrazně přirovnal k jízdě trabantem (místy zrychlujeme, zpomalujeme, projíždíme křižovatkami). Doc. Dušan Klapko z katedry sociální pedagogiky se zabýval sociálním rozměrem edukace v kontextu každodenního vědění žáků. Upozornil např. na propojení teorie a praxe, dotknul se ideologie konzumu či pedagogického diskurzu.

Jednání dále pokračovala ve dvou sekcích – historicko-didaktické a občanské výchovy a sociální pedagogiky. Obě sekce byly naplněny řadou zajímavých příspěvků, po jejichž přednesení následoval krátký prostor pro položení otázek a diskuzi. Jednání v první z uvedených sekcí moderovali zástupci pořádajících kateder dr. Jiří Mihola a dr. Petr Soják. Doc. Marie Koldinská, známá mimo jiné jako moderátorka pořadu *Historie.cs*, představila obraz českých dějin v diskuzních a dokumentárních pořadech České televize. Doc. Radomír Vlček se věnoval otázce, zda je stávající úroveň poznání minulosti Ruska dostatečná. Otevřel také problematiku retrogradní formy výuky dějepisu (tedy výuky směrem od současnosti k minulosti). Npor. v. v. Mgr. Martin Foltýn pak představil zkušenosti a poznatky týkající se vzdělávání návštěvníků v rámci historických rekonstrukcí a reenactorských akcí. Didaktičky z katedry historie Pedagogické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě Dr. Anna Bocková a Dr. Mária Tonková se ve svém kritickém příspěvku věnovaly funkčnosti slovenského dějepisného vzdělávání v době příprav radikální přestavby slovenského vzdělávacího systému. Předsedkyně Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, z. s. Mgr. Dagmar Martinková přednesla příspěvek na téma výuky „malých dějin“ v kon-

textu „velkých dějin“ na příkladu volyňských Čechů. Následovala série příspěvků zástupců pořádjící katedry historie. Dr. Miroslav Jireček společně s Dr. Terezou Českovou (katedra geografie) se zaměřili na výuku vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět v současné škole, když představili analýzu školních vzdělávacích programů zaměřenou právě na výuku „vlastivědy“. Dr. Kamil Štěpánek se věnoval aktuálním úkolům mediální výchovy v dějepisné výuce a Dr. Jiří Mihola se zaměřil na proměny a výzvy dějepisu v kontextu aktuálních společenských otázek a problémů.

Po přestávce byla v rámci této sekce věnována pozornost dalším aktuálním problémům, kterými se zabývá současná didaktika dějepisu. Dr. Milan Ducháček z Technické Univerzity v Liberci přednesl příspěvek na téma „Dějepis, narace a čtenářská gramotnost: tradice či inovace?“ Někdejší absolvent pořádjící fakulty, dnes pracovník oddělení vzdělávání Ústavu pro studium totalitních režimů, Dr. Petr Sedlák věnoval svůj příspěvek učícím se komunitám jakožto příležitosti pro další vzdělávání učitelů. Tutéž instituci reprezentovali Dr. Jaroslav Najbert a Dr. Kamil Činátl, kteří se na základě zkušeností z vývoje a testování digitální aplikace HistoryLab.cz věnovali problematice utváření teorie. Upozornili např. na částečnou odtrženost didaktické teorie a praxe. Dalším vystupujícím byl zástupce Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a Filozofické fakulty Ostravské univerzity Dr. Václav Kaška, který představil výsledky analýzy výuky dějepisu podle reflektivních deníků studujících učitelství historie pro SŠ na prvním z uvedených pracovišť.

Dalším vystupujícím byl Dr. Jaroslav Pinkas z Ústavu pro studium totalitních režimů, který stojí v čele autorského týmu připravující inovativní badatelskou učebnici dějepisu pro 9. ročník. Svůj příspěvek tak logicky zaměřil na téma badatelské výuky dějepisu. Tímto typem výuky se zabývá aktuálně probíhající projekt Dějepis+ (viz na jiném místě tohoto čísla časopisu), kterému věnoval pozornost datový analytik MŠMT Mgr. Jiří Münich. Jednání této sekce zakončil příspě-

Dr. Kamil Činátl a Dr. Jaroslav Najbert (zprava) z Ústavu pro studium totalitních režimů při svém vystoupení na konferenci. Foto: Jiří Mihola.

vek Mgr. Jana Zerbsta z Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy, zaměřený na význam internetových zdrojů pro soudobé dějiny a výuku dějepisectví.

Sekci občanské výchovy a sociální pedagogiky moderovala Dr. Barbora Vacková. Vystoupení v rámci této sekce zahájili reprezentanti domácí katedry občanské výchovy. Dr. Radim Štěrbá věnoval pozornost občanskému vzdělávání v ČR ve světle Strategie vzdělávací politiky 2030+, Mgr. et Mgr. Michal Škerle pak podnikavosti a projektové výuce v revizích RVP. Následoval příspěvek Mgr. Michala Šafaříka z katedry primární pedagogiky pořadající fakulty, nastiňující kategorizace pojetí výchovy k občanství v podobě tuzemského uchopení terminologie zahraniční odborné literatury. Dopolední program byl v rámci této sekce zakončen vystoupením Mgr. et Mgr. Terezy Menšíkové a Dr. Lucie Vidovičové z katedry sociologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. Ty se věnovaly na základě zkušeností s tvorbou modelových lekcí problematice hledání cest pro výsledky vědy do výuky sociálních věd na ZŠ a SŠ.

Odpolední část této sekce byla do značné míry věnována muzejní pedagogice. Výrazná pozornost je aktuálně věnována badatelské výuce (viz také výše). Praktickým zkušenostem týkajícím se tohoto typu výuky v muzeu („offline“ i „online“) věnovala pozornost Dr. Iva Vachková z Muzea města Prahy. Mgr. et Mgr. Veronika Kolaříková z katedry sociální pedagogiky pořadající univerzity rozebrala vztah muzea a školy a jejich sepětí s rámcovými vzdělávacími programy. Poslední příspěvek z oblasti muzejní pedagogiky týkající se významu muzejní kultury a její role v oblasti vzdělávání v dnešní společnosti přednesli Mgr. Tomáš Drobný a Mgr. Pavla Vykoupilová z Moravského zemského muzea.

Sekce byla zakončena vystoupením Dr. Ondřeje Lánského a Dr. Tomáše Samka z katedry občanské výchovy a filozofie Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, kteří se zabývali výzvami aktuálního století v oblasti občanství a společnosti, a Dr. Pavlínou Mazáčovou z kated-

Dr. Jaroslav Pinkas (s mikrofonem) z Ústavu pro studium totalitních režimů při diskusním semináři. Foto: Jiří Mihola.

ry informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, která přednesla příspěvek na téma „Co v učebnicích nebylo – potenciál knihovny jako vzdělávacího prostoru pro 21. století“.

První jednacím den byl zakončen setkáním didaktiků dějepisu, kde došlo k jednání o ustanovení Asociace pro didaktiku dějepisu, z. s. Výstupem tohoto jednání tak byl také podnět ke vzniku spolku, který se, jak pevně věřím, stane platformou pro diskuze osobností oboru a podnítí jeho další, tolik potřebný rozvoj. Školní dějepis tak také nadějně získá vedle Asociace učitelů dějepisu (ASUD) další organizaci, která bude obhajovat jeho zájmy.

Na konferenci navázal druhý den otevřený diskuzní seminář pro učitele základních a středních škol nazvaný „Hlasy z praxe aneb co nás ve škole těší, trápí, motivuje, deprivuje. Aktuální novinky, problémy a otázky výchovně vzdělávacího procesu“. Semináře se zúčastnili nejen zástupci z řad učitelů a přednášejících z předchozího dne, ale také např. Mgr. Jan Jiterský (předseda Expertního panelu a zástupce ředitele odboru základního vzdělávání a mládeže MŠMT), RNDr. Kamil Ubr (ředitel odboru Kurikula všeobecného vzdělávání NPI ČR) či někteří politici (např. poslanec Mgr. Marek Výborný). Diskutovány byly aktuální problémy našeho školství, zejména jeho celkové směřování, konkrétně např. aktuálně plánovaná revize *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání*. Při diskuzích na toto téma se jako nadějná jevila zvolená vstřícná díkce zástupců MŠMT a NPI ČR. Nezbývá než doufat, že se projeví také v podobě revidovaného dokumentu, tedy že vznikne jako konsensus mezi státními orgány, oborovými a učitelskými organizacemi i dalšími zainteresovanými.

Dvoudenní akce nabídla možnost diskutovat aktuální témata našeho školství. Je pouze škoda, že nenašla širší odezvu mezi učitelskou veřejností. Věříme, že účastníci, kteří na Pedagogickou fakultu zavítali, zde strávili dva příjemné a podnětné pracovní dny a že myšlenky a podněty, které zde zazněly, budou dále rozpracovány pro zkvalitnění našeho školství.

Miroslav Jireček

Učit dějepis jinak? Pokusné ověřování v rámci projektu Dějepis+

Výuka dějepisu na našich školách je často diskutovaným tématem. Obzvláště to platí pro dějiny 20. století. Většina dospělá populace prožila alespoň část událostí spadajících do tohoto století, pocítila dopady turbulentních událostí tohoto období (nebo alespoň naše rodiny, předci), nebo nám jsou tyto události přinejmenším bližší svým živým odkazem (o období komunismu či německé okupace má i laik zřejmě výraznější představy než o událostech předchozích staletí). Proto k moderním dějinám míří zrak společnosti výrazněji než k dalším historickým obdobím. Koneckonců také aktuálně platné kurikulární dokumenty kladou na toto období zvýšený důraz a umožňují jednotlivým školám v rámci jejich kurikulární autonomie (v podobě tvorby vlastních školních vzdělávacích programů) posílení výuky moderních dějin (což ovšem většina škol z řady důvodů příliš neakceptuje).

Otázkou však je, jak (nejen moderní) dějiny učit v současné dynamicky se proměňující společnosti. Nabourat klasický pohled na výuku dějepisu se snaží projekt nazvaný *Dějepis+*, který je ve dvou školních letech (2021/22 a 2022/23) realizován ve spolupráci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, Národního pedagogického institutu ČR, Ústavu pro studium totalit-

ních režimů a odborníků a učitelů z řady dalších institucí včetně Masarykovy univerzity. Realizátoři projektu se hlásí k cílům definovaným ve Strategii vzdělávací politiky ČR do roku 2030+.

Cílem projektu je pokusné ověřování inovativní výuky 20. století, založené zejména na posílení badatelské/činnosti výuky, kdy žáci nepřijímají hotová fakta, ale znalosti získávají na základě práce se zdroji (prameny). Učí se také zaujímat a obhajovat vlastní názor. Důraz je tedy kladen na osvojení dovedností, které pravděpodobně využijí ve své práci a občanské roli. Dalším cílem projektu je systematické zajištění podpory profesně založených skupin dějepisářů, kteří se v rámci nich učí sdílet a reflektovat zkušenosti s inovací. Model tzv. učících se komunit (k jejich struktuře viz dále) bude k dispozici pro zvážení budoucího fungování tzv. metodických kabinetů, které mají být obnoveny jako zásadní platforma pro další vzdělávání pedagogických pracovníků. Výstupy projektu mohou následně přispět též k posunu výuky starších dějin a model kabinetů může být využit i pro jiné předměty.

V projektu funguje několik týmů zajišťujících jeho infrastrukturu (evaluační, obsahový, koordinační, PR). Samotné skupiny pedagogů mají 4–8 plně zapojených členů (ze základních, středních i středních odborných škol, kteří vyučují až na výjimky 20. století). V čele každé skupiny stojí tzv. lokální koordinátor, který sám spadá pod jednoho ze dvanácti tzv. regionálních garantů, kterými jsou obvykle didaktici dějepisu z pedagogických a filozofických fakult v celé republice. Garanti si udržují průběžně přehled o fungování svých komunit a společně je vyhodnocují, resp. instruují zpětně své koordinátory informacemi z vedení projektu. Co dělají učitelé přímo ve skupinách? Každý včetně koordinátora odučí v měsíčním cyklu jednu z projektových lekcí. Samotné výuce předchází společné seznámení se s lekcí a ideálně individuální konzultace přípravy lekce mezi koordinátorem a jednotlivými učiteli. Učitelé si mohou lekci adaptovat, aby se jim učila co nejlépe s ohledem na specifické prostředí jejich třídy. Zásadním faktorem pro adaptaci je i časová dotace pro lekci – možnost odučit lekci ve dvou vyučovacích hodinách výrazně zvyšuje její efektivitu. Každý učitel samostatně vyhodnotí, jak se mu lekci zdařilo odučit v porovnání s její přípravou. Na základě těchto záznamů a své vlastní zkušenosti koordinátor lekci s učiteli vyhodnotí. Kromě plně zapojených učitelů si mohou vyzkoušet jeden cyklus (jednu projektovou lekci) i učitelé v tzv. roli pozorovatelů, přičemž od dalšího školního roku mohou přejít na pozici zapojených učitelů. Celkem je do projektu zapojeno více než 200 škol z celé republiky, více než 260 plně zapojených učitelů a koordinátorů v celkem 40 komunitách. Čtyři komunity učitelů fungují také v Brně a okolí. Od dalšího školního roku by měl být počet skupin navýšen na 50. Učitelé absolvují kromě setkávání své komunity také školení a semináře, mají přístup k metodikám pro výuku moderních dějin a cvičením v rámci HistoryLabu. Právě vzájemné setkávání se a navázání týmové práce v rámci učících se komunit a možnost následně ovlivňovat praxi a podílet se na další revizi kurikula je jedním ze základních benefitů projektu. Může v praxi ověřit, jak docílit jistého „nabourání“ zajetého pedagogického myšlení, zda lze pojmout vzájemné učení pedagogů na komunitní bázi, kdy si dlouhodobě a systematicky zkouší výuku stejného učiva.

Závěrem zprávy je nutné zdůraznit, že formálně i prakticky se jedná o pokusné ověřování, což je spojeno s hledáním ideálních cest, potažmo nutností vycouvat z uliček, které se ukážou jako slepé a přehodnotit postup v republice stále spíše neznámým terénem profesního síťování a činnostního učení. Pokud vás tento přístup k vzájemnému posílení se ve výuce dějepisu zaujal a jste ochotní spíše experimentovat než odzkoušet hotový produkt, jste srdečně zváni rozhlédnout se v Dějepise+ prostřednictvím Vám nejbližší skupiny učitelů. Jaká to je? Za vedení projektu Vám dotazy rád zodpoví Petr Sedlák (e-mail: petr.sedlak@ustrcr.cz).

Petr Sedlák – Miroslav Jireček